

Tizennyolc kiáltás

Bíró József: *Kisfontos*, Hungarovox, Bp., 2012

Többfontos – változtattam meg magamban első olvasás után a vékonyka kötet címét. Mert több fontos vers található benne, mint jó néhány kétszáz lapos gyűjteményben.

Nézzük először az adatokat: harminchárom oldalon tizennyolc vers. Bármennyire nem súlyragszámra mérik a költészetet, valami nagyon fontos oka lehetett a költőnek arra, hogy tizennyolc (többnyire rövid) versből könyvet állítson össze, és oka volt a neves és névtelen művész barátoknak is arra, hogy adományaikkal lehetővé tegyék a kötet megjelentetését.

Kerestem ezt a titkot, s talán rá is leltem. Hektikus hétköznapijainkban, a kulturális élet néha alantas, néha csak megmosolyogtató bozótharcai közepette legtöbbször megfélemlítünk a tisztaszóról. Látom, hogy a tájékozott olvasó felkapja a fejét: Bíró József kihagyásos avantgárd beszédét,

tipográfiai bűvészműtávjait merem tiszta szövegnek nevezni? Elment a józan eszem?

Nem, nem ment el. Korábbi írásaiban kimutattam, hogy Bíró versnyelvében a tipográfia *raerősítő* elem, a kihagyások gondolatébresztő adalékként működnek. Ha ezektől lemeztelenítjük, akkor már-már iskolásan szabályos, „igazi” versek fordulnak felénk, közérthetően, sorsunkra rímelően.

Most sincs – a legtöbb alkotásnál – másként. Bíró József ízig-vérig képviseli a költőt, sajátos köntösbe öltöztetett költeményei odacsatlakoznak a magyar líra fővonalához, úgy korszerűek, hogy mélységesen tisztelik a nemzeti és humanista hagyományokat, s beleépítik azokat a legváratlanabb újrágások terveibe.

A tizennyolc vers tizennyolc kiáltás: határozott, kemény (korántsem elfogulatlan) állásfoglalás történelmünk utolsó évszázadáról, különösen az utolsó húsz-harminc esztendőről. A jól megválasztott mottók után a nyitó vers (*Égzengéstől – égzengésig*) érzelmi feltérképezése a költő születése (1951) óta vele együtt, vagy éppen ellene zajló történelmi folyamatoknak. Az állandósult csalódás apokaliptikus természetrajzából kikiabál a legfontosabb mondat: *nem gyűlölöm – a tisztaság birodalmát áhító EMBER nem gyűlöl*. A gyűlölet tagadása azonban nem a bűnök tagadása s nem a bűnösök felmentése, a kötet többi darabjához képest viszonylag hosszú költemény áradó *vádirat*, amely nem kíméli a „rendszer váltás” utáni évek szereplőit sem. Elfogultsága szolgálat, a kisémmizettek önként vállalt képviselője.

A következőkben a címeket köznyelvi formában említem, a kötetben kihagyásosan, a tartalomjegyzékben egybeírva láthatók. Tehát a hosszú verset egy háromsoros követi: *Kisfontos a mindenkori hatalmi eliteknek*. A költő a magától értetődő rímek kihagyásával erősíti az üzenetet: *erős't vigyázza (tok)/ ha már a könnye is kifogy / maholnap ölni (fog)*.

A *Kisfontos a honanyáknak, honatyáknak* ezt a figyelmeztetést bontja ki, két alapvető motívum felhasználásával. Az egyik az általános elszegényedés ijesztő képe, a másik a kultúrateremtők kiszolgáltatottságának rövid, de hiteles láttelepe. A *Kisfontos az árulásról* ez utóbbihoz kapcsolódik: a kollaboráció csábításával felel. A *Kisfontos a reménytelenségről* a szociáldemokratának hazudott vadliberalizmus halálos öleléséről készített fekete-fehér gyorsfényképet, a *Kisfontos az állhatatosságról* pedig az állhatatos művész kirekeszttségének állandósult okaira próbál rátapintani. A *Kisfontos az identitásról* a magyarságtudat dokumentuma, míg az azt követő *Kisfontos a mindenkori nemzetvesztőkhöz* az (ó)konzervatív hagyomány tiszteletének elégtelenségéről szól, bár a felsorolt értékekkel nincs semmi baj, mondja ki tizenegyszer, de melléjük szegezi az *igen-igen nagy bajt*: a költő nem sorolja (nem sorolhatja?) az igazi, jelenkori bajokat.

A következő két vers (a *Kisfontos üzenet* és a *85 esztendőre titkosított költemény*) igazi avantgárd remeklés. Az első a beszédegység értelmes elemein túli bontás segítségével teremti újjá a vihart, képezi le a káoszt, a másik – szelíd iróniával – érthetetlen jelekből állítja össze a megérthetetlen dolgok képét, hogyan létezhet egy demokratikusnak mondott világban akármi, amit a nép elől el szabad/lehet titkolni.

A *Kisfontos a kivézetetett hazáról* aktuálpolitikai szösszenet az újfajta hódoltságról, a *Kisfontos a várhatóról* pedig keserű jóslat a korábban jelzett folyamatok kiteljesedéséről, a kiszolgáltatott népek totális holokausztjáról.

A könnyebben befogadható rövid verseket ismét egy viszonylag hosszabb követi, a *Kisfontos a brutális valóságról*. Ez a költemény az *Égzengéstől – égzengésig* párverse, de amíg a kötetnyitó mű a közélet brutalitását leltározza, addig ez a munka az egyéni lét, a személyiségfejlődés magánfájdalmait szedi sorba, József Attila műveihez hasonlítható mélységegig, magasságokig jutva. Számomra, de azt hiszem, minden versértő számára ez a költemény a kötet, sőt az egész bírói életmű csúcsteljesítménye. A művésszé gyötretés lépcsőfokai oly plasztikusan tárulnak eléink, mint a nagy előd kései verseiben, s tisztaságuk is megközelíti a többszörösen vállalt példát. Nem véletlenül olvasható pár oldallal később a *Kisfontos 1937. december 3.*, amelynek három sora kimondva is emléket állít József Attilának, sugallva azt, hogy a halálkor állítólag kireppenő lélek 21 grammja az N+1. személyt, azaz a mai költőt gazdagíthatja.

A *Kisfontos 60* sajtós születésnapi köszöntő, az öregedő költő a legszebb ajándéokra vágyik, annak óhajára, hogy értse meg a világ, nincs szüksége már hangya-serény, dolgos gyilkos(ok)ra. Az ezt követő vers (*Kisfontos a dehumanizáció1ik*) három oldalon át egyetlen egymondatos átkot hömpölyögtet, a dehumanizált világ kiátkozását, a kisszerű rosszindulatokból törvényszerűen összeálló egyetemes érvényű kitagadás végleges kimondását. Pusztuljon hát az ember és a föld – mondatja, emberrel, Istennel, mert a negligált értékeket már egyenként megtagadtuk.

Kisfontos a fájó csalódásokról – írja a következő munka fölé a szerző. A rövid ajánlás után egy üres szonett következik, a szavak helyén kipontozás, tizenhárom soron át, csak a tizenegyedik pontjai közül mered ki az egyetlen szó és az egyetlen zárójelbe tett írásjel: *elárultatok (!)*. A kettős harmóniát hordozó

szonettforma az eddig feltárt bírói világban használhatatlan, mintha a társak, emberek mellett a költői mérték is elárulná a művészt.

A kötetet egy újabb szomorú jóslat zárja, a mindenkori besúgóknak ajánlott *Iszony*. A végső lemondás verse lenne ez, de az alig lepezetten előbukó ütemhangsúlyos dal ritmusa, zenéje ellene beszél a reménytelenségnek.

Rövid recenzióm bizonyára több leütést tartalmaz, mint maga a vékonyka kötet. Pedig nem is szóltam minden erényéről, a zenei utalásokról, a módjával kezelt vendégszövegekről, a helyenként előbukkanó angol vagy latin ékítményekről, a nyelvi lelemények sokféleségéről, a mottókról, ajánlásokról.

Ezek nélkül is látszik, fontos könyvet tett elénk Bíró József, nem kifestos, hanem nagyon fontosat. A tizenhét kiáltásból kiolvasható a kimondatlanul maradt, a mindenkori nemzetvesztőknek címzett versben elhallgattatott valódi bajok felsorolása.

A magán- és közember egymást tápláló dühei éltetik ezt a könyvet, s úgy vélem, hogy a munka megkoszorúzza Bíró József eddigi költői életművét, sőt: ékkövet jelent az egész modern magyar költészet félve emlegetett koronájában.

Túlírt, hosszú könyvekre szoktuk mondani: kevesebb több lett volna. Ki kell forgatnunk ezt a mondatot: ha Bíró József *kifestosait* olvassuk, úgy érezzük, a több kevesebb lett volna. Érték és mérték harmóniája jellemzi a külön-külön és együtt egyaránt érvényes költeményeket. Ritka élményhez jut az igényes olvasó.

Gyimesi László

